

Etniske minoritetsældre og selvudpegede hjælpere: Familiedynamik som afsæt for kommunal velfærdsinnovation

Projektperiode: 1. september 2017 - 31. august 2020

Projekt er et samarbejde mellem Aarhus Universitet, SFI – det Nationale Forskningscenter for Velfærd samt Ishøj og Aarhus Kommuner. Projektets omdrejningspunkt er ordningen 'selvudpeget hjælper' (Serviceloven § 94), hvor kommuner aflønner fx et familiemedlem for at varetage specifikke omsorgsopgaver. Ordningen anvendes overvejende af etniske minoritetsfamilier. I de to deltagende kommuner vil etnografiske feltstudier belyse, hvordan pakistanske, tyrkiske og palæstinensiske familier, der har – eller får tilkendt – sådanne hjælpere, drager omsorg for ældre, plejekrævende familiemedlemmer og hvordan adgang til ordningen indvirker på fx generationsforhold, kønsrelationer og tidsforbrug. Endvidere vil feltarbejde i de to kommunale forvaltninger følge implementering, drift, og udvikling af ordningen. Et centralt output fra projektet er et opkvalificeringsforløb, der skal hæve kvaliteten af den 'selvudpegede hjælper'-ordning. Opkvalificeringsforløbet vil være en del af en 'videnspakke' der ved projektets afslutning kan udbredes til andre kommuner og dermed bidrage til at løfte den udfordring, det stigende antal etniske minoritetsældre fremover vil udgøre.

Baggrund

Den danske ældrebefolkning bliver i stigende grad mere etnisk sammensat. I dag er der ca. 80.000 ældre over 60 år og ca. 50.000 ældre over 65 år med indvandrer- eller flygtningebaggrund. En betragtelig del af dem kommer fra ikke-vestlige, overvejende muslimske, lande. Disse ældre borgere ældes ofte tidligt grundet et hårdt arbejdsliv ("exhausted migrant syndrome"), u hensigtsmæssig kost, manglende motion, traumer, osv. En anseelig del af disse ældre lider endvidere af kredsløbsforstyrrelser, sukkersyge og demens (Singhammer, 2008; Norredam m.fl., 2014). Fremskrivninger viser, at antallet af etniske minoritetsældre vil stige markant i de kommende årtier. Denne demografiske udvikling skaber udfordringer for disse ældre, for deres familier og for de danske kommuner, da stadigt flere får pleje- og omsorgsbehov som følge af aldring og kronisk sygdom.

Etniske minoritetsfamilier har meget forskellige samfundsmæssige positioner, men en betragtelig andel befinder sig i samfundets lavere lag. Det gælder i særdeleshed de ældre, hvoraf mange lever under OECD's fattigdomsgrænse (Amilon og Jeppesen 2016; Jakobsen og Pedersen, 2016). Blandt andet et ringe kendskab til danske er med til at isolerer disse ældre fra det danske

samfund, og begrænser stærkt de kommunale myndigheders muligheder for at bistå disse borgere med fx sundhedsfremme og med aktiviteter, der skal modvirke ensomhed.

En del etniske minoritetsældre bor i flergenerationsfamilier eller i 'familier med åbne døre' (Schmidt 2002), hvor man trods separate boliger ses på daglig basis. Den tætte familiekontakt kan knyttes til den såkaldte 'generationskontrakt' (Moen 2002; Rytter 2006) – en kulturel institution legitimeret i islam, der fordrer at voksne børn tager vare på gamle forældre, ligesom forældrene tog vare på deres børn, da de var små. Det er dermed ofte forbundet med skam, at sende ældre på plejehjem (Mølgaard og Lindblad 1995; Mian 2007). Blandt etniske minoritetsfamilier eksisterer der i forlængelse heraf ofte et forholdsvis negativt syn på offentlig ældreomsorg, og forbruget heraf er også klart det mindre end blandt ældre med majoritetsbaggrund (Hansen 2014). Der er således i dag meget få etniske minoritetsældre på plejehjem. Selvom flere kommuner har forsøgt at lave plejehjem, der tilgodeser særlige kulturelle, sproglige og religiøse behov viser erfaringer (fx fra Peder Lykke Centeret, et såkaldt 'mangfoldighedsplejehjem' i Københavns Kommune), at målgruppen stor set ikke benytter tilbuddene (Algreen-Petersen, Blaakilde & Swane 2016). Familierne ønsker generelt ikke at overlade pleje af deres ældre til offentlige myndigheder. I stedet tilfalder denne opgave typisk en datter eller svigerdatter, hvilket dog samtidig kan skabe spændinger på tværs af generationer i familierne eller i forhold til disse kvinders integration på arbejdsmarkedet.

Et nyt studie blandt tyrkiske ældre (Liversage & Jakobsen 2016) dokumenterer, at frem for kommunal hjemmehjælp eller brug af plejehjem foretrækker en del familier i stedet at anvende ordningen 'selvudpeget hjælper'. Tilsvarende viser publicerede tal fra Københavns Kommune¹ (samt kontakt til fem yderligere kommuner i forbindelse med forberedelse af denne ansøgning), at etniske minoritetsfamilier langt oftere end majoritetsdanske familier anvender ordningen, og at efterspørgslen efter ordningen synes at være stigende. Ved tilkendelse af en 'selvudpeget hjælper' visiterer kommunen hjælperen til et vist antal timer om ugen (i Ishøj varierende fra 5 til 37 timer) afhængig af den ældres plejebestand og hjælperen ansættes af kommunen til overenskomstmæssig løn. Kommunens arbejdsgiverrolle – med kontrakt, regulativer løn, osv – indflettes dermed i den familiære relation, hvor det er en kulturelt og religiøst betinget fordring om, at familiemedlemmer tager vare på de ældre.

Samlet er ordningen med 'selvudpeget hjælper' en velegnet case til at studere, hvorledes familiedynamikker udvikler sig i en migrationskontekst under tilpasning til værtslandets

---

¹ I Københavns Kommune var der i 2015 ca. 315 selvudpegede hjælpere, og over halvdelen havde etnisk minoritetsbaggrund.

strukturer og hvorledes familierelationer og praksisser ændres og genforhandles, som følge af at familierne har plejekrævende ældre i hjemmene (jf. Carsten 2000; Olwig 2007; Rooyackers et.al, 2016; Bordone & de Valk 2016). Ordningen kobler således det familiemæssige ansvar for ældrepleje og omsorg, der dominerer i de overvejende muslimske oprindelseslande, med de plejestrukturer og hjælpeordninger som er udviklet indefor den danske velfærdsstat (Carnein & Baykara-Krumme 2013; de Valk & Schans 2008). Hvordan dette møde udfolder sig i praksis er imidlertid et åbent spørgsmål, som dette projekt sigter mod at belyse. Bidrager brug af 'selvudpeget hjælper' fx til at skabe muligheder og ressourcer i familierne eller ved at 'låse' hjælpere til hjem og plejeopgaver? Fungerer ordningen som nødløsning for pressede og måske marginaliserede familier, hvor pleje af den ældre i hjemmet risikerer at munde ud i "maladaptive behaviour" (Groger & Mayberry 2001), der forringer liv og levevilkår for alle parter? Hvordan forhandles og forandres synet på 'det gode ældreliv' og hvad betyder det for familieliv, organisering af tid og ressourcer, når et familiemedlem bliver ansat af kommunen? Hvad betyder 'selvudpegede hjælpere' for kommunikationen mellem de enkelte familier, de bredere etniske miljøer og kommunerne – kan hjælperne agere brobyggere mellem de forskellige aktører? Hvordan sikres samlet en mere professionel og sundhedsmæssig forsvarlig ældrepleje samt et godt arbejdsmiljø for 'selvudpegede hjælpere'?

Hverken kommunerne eller forskningen ved i dag ret meget om disse presserende spørgsmål. Projektet vil bidrage til at udfylde betragtelige videnshuller på flere niveauer, samt bidrage til forskningen omkring familierelationers udvikling i en migrationskontekst.

Projektets design

Projektet består af to, tæt koblede dele hvor brugen af selvudpegede hjælpere belyses fra såvel de etniske minoritetsfamiliers side (del A) som fra kommunal side (del B). Studiet vil finde sted i tre udvalgte minoritetsgrupper – blandt tyrkere, pakistanere og palæstinensere – i kommunerne Aarhus og Ishøj. Dette design sikrer blandt andet følgende:

- De udvalgte etniske minoritetsgrupper belyser familiesituationen blandt såvel indvandrere som flygtninge: Tyrkere og pakistanere ankom typisk som 'gæstearbejdere' tilbage i 1960-70'erne mens palæstinensere, for manges vedkommende, ankom som flygtninge i 1980-90'erne.

- Der er en betragtelig socio-økonomisk spredning i de tre udvalgte grupper: hvor nogle familier vil være bosat i villa-områder, have brudt den sociale arv og være uddannelses- og arbejdsmæssige succeshistorier, vil andre familier være langt mere ressourcetsvage på alle parametre.
- Deltagelse af Aarhus og Ishøj kommuner sikrer, at projektets resultater har national relevans: De to kommuner repræsenterer vest- og øst-Danmark, samt, med Aarhus' ca. 300.000 indbyggere og Ishøjs ca. 22.000 indbyggere, en større og en mindre kommune. Dette er vigtigt, idet volumen har betydning for kommunale arbejdsgange.
- Designet sikrer viden fra de to typer af kommuner, hvor problematikken omkring etniske minoritetsældre har størst relevans, nemlig Aarhus, der har flere boligområder med høj koncentration af etniske minoritetsfamilier samt Ishøj, en forstadskommune til København og p.t. den danske kommune med størst andel af borgere med ikke-vestlig baggrund.

Projektteamet består af følgende medlemmer:

- **Mikkel Rytter (MR)**, lektor og leder af Forskningsprogrammet Antropologi. AU. Han har i 13 år har forsket blandt pakistanske migrantfamilier i blandt andet Danmark, Sverige og Pakistan. Mikkel Rytter leder projektet.
- **Anika Liversage (AL)**, seniorforsker ved SFI, og leder af SFI's kvalitative metodecenter. Hun har i 8 år forsket blandt tyrkiske migrantfamilier i Danmark. Hun har boet i Tyrkiet og taler tyrkisk.
- **Abir Mohammad (AM)**, kandidat i Mellemøststudier med arabisk baggrund og sprogkundskab; Hun er aktuelt videnskabelig assistent på Aarhus Universitet og er projektets PhD kandidat.
- **Christina Algreen-Petersen Leeson (CL)**, antropolog og tidligere ansat i Københavns Kommunes XX-forvaltning. Afslutter i september, 2016 en PhD-afhandling på Københavns Universitet om ældre, kommunal velfærd og robot teknologi; Hun er post.doc. på projektet.
- **Per Toftenæs (PT)**, Centerchef, Center for Ældre og Rehabilitering i Ishøj Kommune.
- **Kirsten Engholm Jensen (KJ)**, Innovationsprojektleder i Aarhus Kommune.

Del A: Familiestudier - etniske minoritetsældre, familierelationer og omsorg

De tre familiestudier vil bygge på etnografiske metoder med interview og deltagerobservation, hvor adgang, sprogkunderskab og kulturel forståelse er essentiel for at opbygge tillid til de ældre, de selvudpegede hjælpere og familiernes øvrige medlemmer. Ud fra tre af forskernes baggrund og sprogkunderskaber organiseres disse tre studier som følger:

- Pakistanske ældre – Mikkel Rytter (se fx Rytter 2013).
- Tyrkiske ældre – Anika Liversage (se fx Liversage og Jakobsen 2016).
- Palæstinensiske ældre – Abir Mohammad.

Metode, del A: Der udføres etnografisk feltarbejde i 3 grupper á 8-12 familier med plejekrævende ældre, der anvender ordningen med 'selvudpeget hjælper'. Familier identificeres ved hjælp af Aarhus og Ishøj Kommunes medarbejdere. Ved gentagende besøg og deltagerobservation i familierne over en periode på 12 måneder, samt ved semi-strukturerede interviews med de ældre, hjælpere og andre familiemedlemmer, indsamles viden om udfordringerne ved at yde ældreomsorg i hjemmet og tilpasningen til livet i den danske velfærdsstat. Om muligt deltager vi i centrale familiebegivenheder og/ eller højtider. Flere studier påpeger vigtigheden af transnationale relationer i migrantfamilier, hvor fx ældrepleje i dele af året varetages i det første hjemland (Shaw 2009; Rytter 2013; Liversage og Jakobsen 2016). Selvom fokus er på familier bosat i Aarhus og Ishøj, er vi således åbne overfor at inddrage transnationale familierelationer og evt. rejse med ældre og deres selvudpegede hjælpere ved besøg i deres første hjemland (Baldassar og Merla 2014).

Forskningsmæssigt vil disse tre familiestudier bidrage til international litteratur om, samspillet imellem migration og aldring, herunder ændringer i familiers normer og praksisser, indenfor og på tværs af generationer (Ajrouch 2005; Gardner 2002; Liversage og Jakobsen 2016), om etniske minoritetsfamiliers håndtering af kronisk sygdom (Næss og Moen 2015; Næss og Vabø 2014), om transnationale familierelationer og omsorg (Dalgas 2014; Hilm **XX**;) samt om ændrede relationer og forståelse af familie og slægtskabs betydning i en migrationskontekst (Naldemirci 2013; Rytter 2013; Hansen 2014). I forhold til velfærdsinnovation vil de etnografiske familiestudier danne basis for at udvikle og forbedre ordningen om 'selvudpeget hjælper' (se del B).

Tilsammen vil disse etnografiske familiestudier give et nuanceret billede af hvordan man håndterer pleje af ældre i hjemmene og hvordan ordningen med 'selvudpeget hjælper' virker i praksis. De tre parallelle studier muliggør komparative analyser af, hvordan forskellige

migrationshistorier, lokale og transnationale netværk, sociale positioner i det danske samfund, og forskelligt samspil med kommunale aktører giver familier vidt forskellige muligheder og råderum i forhold til ældrepleje.

Del B: Kommunal velfærdsinnovation via 'selvudpegede hjælpere'

Ishøj kommune og Aarhus kommune har begge i en årrække tilstræbt at ruste sig til udfordringerne ved et stigende antal ældre med etnisk minoritetsbaggrund. Aarhus har fx løbende afdækket pleje- og omsorgsbehov blandt kommunens ældre etniske minoriteter (Mortensen og Mortensen 2004; Dall, Garval, Laursen og Mortensen 2009), for at kunne målrette og forbedre indsatserne og man er pt. ved at oprette et kulturcenter i det 'nye Gellerupparken', så kommunale indsatser og medarbejdere kan komme tættere på borgerne [Korrekt?XX]. I Ishøj pågår pt. diskussioner på politisk niveau om behov og muligheder for at oprette særlige boafsnit for tyrkiske ældre på nogle af kommunens plejehjem, ligesom visse sundhedsinitiativer er målrettet ældre etniske minoriteter i kommunen (Hilm XX).

Begge kommuner har endvidere et relativt højt antal 'selvudpegede hjælpere', hvor kommunen visiterer til et vist antal timer om ugen afhængig af den ældres plejebehov. Hjælperen ansættes dernæst af kommunen til overenskomstmæssig løn. Aarhus har i dag ca. 70 mens Ishøj har ca. 40 'selvudpegede hjælpere' med anden etnisk baggrund end dansk. Begge kommuner oplever en stigende efterspørgslen efter ordningen, men også at de reelt har et meget begrænset overblik over, hvordan ordningen reelt fungerer i praksis.

Netop den manglende indsigt i, hvordan ordningen fungerer ude i familier, kan bidrage til, at kommuner kan have klare forbehold i forhold til at bevilge ordningen (Københavns Kommune, 2015). Dette forbehold er forståeligt, da det fra kommunalt hold kan synes vanskeligt samtidigt at skulle sikre 1) et forsvarligt omsorgsniveau, 2) rehabilitering af de ældre ('hjælp til selvhjælp'), og 3) hjælpernes arbejdsmiljø. I forhold til hjælperne arbejdsmiljø kan isolation i hjemmene og plejeopgavens ofte krævende karakter kan lede til såvel arbejdsskader som "helper's burnout" (Maslach 1982), blandt andet fordi de selvudpegede hjælpere ofte varetager plejeopgaven uden træning eller uddannelse.

Metode, del B: I denne del udvikles og forbedres ordningen med 'selvudpeget hjælper' i de to kommuner. Det primære ansvar for denne del af projektet ligger hos CL (post.doc) og MR samt Ishøj og Aarhus kommuner (PT og KJ).

Indledningsvis vil CL og MR i efteråret 2017 afdække den forskelligartede brug af ordningen i en praksis-undersøgelse i 15 danske kommuner. I den forbindelse foretages interview med 15 tidligere selvudpegede hjælpere med etniske minoritetsbaggrund, for at danne et overblik over deres erfaringer. Dette udredningsarbejde anvendes i projektets videre forløb.

I den resterende del af sit post.doc forløb vil CL lave feltarbejde og interview på forskellige niveauer af Aarhus og Ishøj kommuner, for at forstå hvordan problematikker og udfordringer omkring plejkrævende ældre indvandrere og deres familier tager sig ud fra kommunale aktørers perspektiv. CL vil endvidere omsætte den her indsamlede viden samt erfaringer fra Del A (familiestudierne) til udvikling af et kursusforløb for 'selvudpegede hjælpere'. I forbindelse hermed vil CL, sammen med PT og KJ, i første halvdel af 2018 opsætte fire dialog-workshops mellem kommunale aktører, selvudpegede hjælpere og de øvrige forskere (MR, AL og AM), som skal danne afsæt for pilot-udgaven af 'Opkvalificeringskursus for selvudpegede hjælpere', der gennemføres i efteråret 2018. Denne pilot-udgave af opkvalificeringsforløbet vil være et fora, hvor CL kan samle yderligere viden om såvel de praktiske, familiemæssige, sundhedsfaglige og arbejdsrelaterede udfordringer, som hjælperne møder, samt iagttage samspillet imellem hjælperne og den kommunale forvaltning. Kurset løber over seks formiddage, og vil sandsynligvis inddrage emner som fx hygiejne, kost, løfteteknikker, arbejdsmiljø, velfærdsteknologier, osv.²

Projektarbejdet skal også bruges til at udvikle kommunernes informations-, visitations- og tilsynspraksis, i forbindelse med ordningen. Samlet set skal projektet resultere i en 'videnspakke', med såvel opkvalificerende kursusforløb for selvudpegede hjælpere og forslag til forbedret kommunal praksis. Denne 'videnspakke' udbredes til andre kommuner og vil dermed bidrage til, at plejen af den voksende gruppe etniske minoritetsældre kan forbedres.

Ideelt set vil selvudpegede hjælpere (typisk etniske minoritetskvinder i fyrrerne), efterfølgende kunne indtage rollen som 'selvudpeget hjælper' i andre familier med tyrkisk, pakistansk eller palæstinensisk baggrund når deres egne ældre familiemedlemmer går bort. Dette kan være en mulig indgang til arbejdsmarkedets pleje- og omsorgssektor for disse kvinder, og være med til både at sikre initiativets økonomiske bæredygtighed og ruste den kommunale ældrepleje til de kommende års udfordringer.

---

² For at sikre høj deltagelse skal forløbet ikke være intensivt, men tilrettelægges fx én formiddag hver anden uge. Kurserne vil endvidere udbrede kendskab til kommunale sundhedstilbud og velfærdsteknologier i de etniske minoritetsmiljøer, hjælperne bærer viden fra kurserne tilbage til deres respektive familier og netværker.

Tidsplan og samarbejdsrelationer

Projektet løber fra 1. september, 2017 – 31. August, 2020.

Nedenstående er et oversigtskema over projektets udformning og opgavefordeling samt milepæle.

År	Forår	Efterår
2017		<p>AL og AM identificerer sammen med PT og KJ relevante familier med selvudpeget hjælper, samt igangsætter etnografisk undersøgelse i 2 x 8-12 familier (med hhv. tyrkisk og arabisk baggrund)</p> <p>MR og CL afklarer 15 danske kommuners brug af ordningen med 'selvudpeget hjælper', og opsamler erfaring på baggrund af 15 tidligere 'selvudpegede hjælpere' fra hele landet.</p>
2018	<p>CL, PT og KJ opsætter og gennemfører fire 'dialogworkshops' med selvudpegede hjælpere, kommunale aktører og forskere. Målet er at bringe etniske minoritetsfamilier og kommunale aktører i tættere dialog med hinanden og afklare indhold af pilot-kursus.</p> <p>AL og AM fortsætter med at følge 8-12 familier med hhv. tyrkisk og arabisk baggrund.</p> <p>MR begynder at følge 8-12 pakistanske familier i Ishøj eller Aarhus, der i 2017 har fået 'selvudpeget hjælper'</p>	<p>CL, PT og KJ opsætter og udfører pilot-kursus (af seks gange) for 'selvudpegede hjælpere og kommunale aktører' i Aarhus og Ishøj.</p> <p>AL og AM afslutter deres etnografiske familiestudier. Her indgår bla. deltagelse i pilotkursus og efterfølgende observationer i hjemmene.</p> <p>MR følger fortsat 8-12 pakistanske familier.</p>
2019	<p>CL, PT og KJ opsætter 'Opkvalificeringskursus for selvudpegede hjælpere' (af seks gange) i Aarhus og / eller Ishøj</p> <p>MR afslutter sine etnografiske familiestudier. Der deltages i kursus, og der observeres efterfølgende i hjemmene.</p> <p>Udarbejdelse af videnskabelige artikler</p>	<p>'Opkvalificeringskursus for selvudpegede hjælpere' videreføres af Aarhus kommune og Ishøj kommune</p> <p>Projektgruppe laver "videnspakke" om erfaringer, redskaber, faldgrupper, osv. til brug i andre kommuner (Hovedansvarlige er CL og MR)</p> <p>Udarbejdelse af videnskabelige artikler</p>
2020	<p>AM indleverer sin Ph.d.-afhandling.</p> <p>Formidling af projektet via kronikker / artikler i aviser og fagtidsskrifter (KL, Socialrådgiveren, Ældresagen), radio eller lignende.</p> <p>MR, AL, AM og CL indleverer dansksproget monografi om 'Alderdommens mange udfordringer –</p>	<p>Formidling af projektet afsluttes.</p>

etniske minoriteter familier og de danske kommuner' (Aarhus Universitetsforlag, 2020).	
---	--

Projektets tilknyttede forskere og praktikere vil løbende dele og diskutere fund, udfordringer og kommende tiltag. Mere formelle halvdagsseminarer vil blive afholdt halvårligt i Aarhus, Ishøj eller på SFI i København og vil løbende inkludere og skabe dialog med andre aktører på området fx andre kommuner, forskere og NGO'er, der kan byde ind med viden.

Endvidere vil der være et nært samarbejde og udveksling af erfaringer og viden mellem de tre familiestudier i del A samt imellem del A og B. Mikkel Rytter (PI) vil have en overordnet funktion i forhold til at koordinere viden på tværs af projektets forskellige elementer.

Etiske overvejelser

Forskningsprojektet følger det danske kodeks for integritet i forskningen (Uddannelses- og Forskningsministeriet 2015). Specifikt vil undersøgelsen sikre, at kun familier, der giver informeret samtykke, deltager, samt at familiernes anonymitet sikres i projektets forskellige output.

Et særligt sensitivt emne bliver projektets tætte kobling imellem etniske minoritetsfamilier – der i nogle tilfælde vil have sociale udfordringer – og kommunale myndigheder. Ishøj og Aarhus kommuner er part i projektet, og 'selvudpeget hjælper'-ordningen fordrer i sagens natur et kommunalt engagement. Dilemmaer kan dermed opstå, hvis forskerne via feltarbejde og interview opnår viden om fx børns mistroivsel i givne familier. Projektets forskere vil i den forbindelse have en skærpet opmærksomhed på såvel at overholde gældende lovgivning (fx underretningspligt) som på de forskningsetiske udfordringer. Om nødvendigt vil forskerne trække sig ud af givne familier, hvis modsatrettede hensyn viser sig for vanskelige at forene.

Samlet set er der mange ubekendte i dette projekt. Som allerede nævnt ved vi fx meget lidt om hvad udpegningen af en selvudpeget hjælper betyder for ældrepleje og familierelationer. Ligesom det pt er uklart hvordan kommuner kan opkvalificere de selvudpegede hjælpere og sikre deres arbejdsvilkår. Samlet, ved vi således ikke om ordningen med selvudpegede hjælpere er en god ide på kort eller langt sigt - hverken for de ældre, hjælperne eller kommunerne. Men netop på grund af disse mange uklarheder bliver dette studie og udviklingsforløb vigtigt. Den relativt høje risiko syntes dog at blive opvejet af potentialet for, at vi med dette projekt rent faktisk kan identificere nogle konkrete løsningsforslag på fremtidens udfordringer ved en aldrende indvandrerbefolkning – løsninger der vel og mærke tilgodeser både kommunale forpligtelser og familiernes egne ønsker.

Output

- Udvikling og implementering af 'Opkvalificerende kursusforløb for selvudpegede hjælpere' i Ishøj og Aarhus kommune.
- Kommunal "videnspakke" til forbedring af 'selvudpeget hjælper'-ordningen, bestående af a) viden og erfaringer fra de tre familiestudier. b) Kursus-beskrivelse og undervisningsmateriale til 'selvudpegede hjælpere' og c) forslag til forbedret kommunal praksis ift. information, visitation og drift af ordningen,
- Ph.d.-afhandling om aldring og pleje i palæstinensiske flygtningefamilier i Danmark.
- Dansksproget monografi: *Alderdommens mange udfordringer – etniske minoriteter familier og de danske kommuner* (Aarhus Universitetsforlag, 2020).
- Seks *peer-reviewed* internationale forskningsartikler/ antologikapitler om etniske minoritetsældre, familiedynamikker, mødet med den kommunale omsorgssektor samt velfærdsinnovation.
- Populær formidling af projekt og resultater i form af kronikker, avisinterviews, foredrag og indslag i fx radio.

Referencer

Ajrouch, Kristine J. 2005. Arab-American immigrant elders' views about social support. *Ageing and Society* 25 (5): 655-673

Alfarah, Ziad, Fadi Ramadan, Emily Cury, and Gary Brandeis. 2012. Muslim Nursing Homes in the United States: Barriers and Prospects. *Journal of the American Medical Directors Association* 13 (2): 176-179

Algreen-Petersen, Eva, Blaakilde, Anne Leonora og Swane, Christine E.(forthcoming 2016) *Et mangfoldighedsplejehjem i København – praksisforskning om forskellighed, erfaringer og muligheder* ; København: Københavns Kommune og Ensomme Gamles Værn

Amilon, A. og Jeppesen, A.G. 2016. *Økonomisk udsatte pensionister. Levevilkår blandt økonomisk dårligt stillede pensionister*, København: SFI – det Nationale Forskningscenter for Velfærd. 16:09.

Baldassar, Loretta and Laura Merla (eds.). 2014. *Transnational Families, Migration and the Circulation of Care: Understanding Mobility and Absence in Family Life*. New York: Routledge

Bordone, Valeria and Helga A.G. de Valk. 2016. "Intergenerational Support among Migrant Families in Europe." *European Journal of Ageing*. doi: 10.1007/s10433-016-0363-6.

Carnein, M. & H. Baykara-Krumme (2013): "Einstellungen zur familialen Solidarität im Alter: Eine vergleichende Analyse mit türkischen Migranten und Deutschen". *Zeitschrift für Familienforschung - Journal of Family Research*, 25, s. 29-52.

Danmarks Statistik. 2012. *Indvandrere i Danmark*. København: Danmarks Statistik.

de Valk, H.A.G. & D. Schans (2008): "'They ought to do this for their parents': Perceptions of filial obligations among immigrant and Dutch older people". *Ageing Soc. Ageing and Society*, 28(1), s. 49-66.

Gardner, Katy. 2002. *Age, Narrative and Migration: The Life Course and Life Histories of Bengali Elders in London*. Oxford: Berg.

Groger, Lisa og Pamela S. Mayberry. 2001. 'Caring too much? Cultural lag in African Americans' perceptions of filial responsibilities'. *Journal of Cross-Cultural Gerontology* 16: 21-39

Hansen, Eigil B. 2014. Older immigrants' use of public home care and residential care. *European Journal of Aging* 11 (1): 41-53

Københavns Kommune. 2012. *Ulighed i omsorg? Undersøgelse af ældre etniske minoritetsborgeres brug af sundheds- og omsorgstilbud i Københavns Kommune*.
Københavns Kommune (2015): *Integrationspolitik 2015-18 - social mobilitet og sammenhængskraft*. København: Københavns Kommune.

Liversage, Anika og Vibeke Jakobsen. 2016. *Ældre fra Tyrkiet - hverdagsliv og vilkår*. Roskilde: Roskilde University Press.

Maslach, C. 1982. *Burnout – the cost of caring*. Cambridge: Malor Books.

Mian, Saira L. 2007. *Ambivalence, Care and Intergenerational Relations. The Case of Elderly Pakistani Immigrants in Denmark*. Masters Dissertation, Department of Sociology, University of Copenhagen.

Moen, Bjørg. 2002. *Når hjemme er et annet sted: Omsorg for elder med minoritetsetnisk bakgrunn*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport 8/02.

Mølgaard, Mette og Peter Lindblad. 1995. 'Aging and immigrants: Their condition and expectation to old age', *Multiculturalism in the Nordic Societies*. Nordisk Ministerråd.

Norredam, M., O.H. Hansen, J.H. Petersen, A.E. Kunst, M. Kristiansen, A. Krasnik & C. Agyemang (2014): "Remigration of migrants with severe disease: myth or reality?—a register-based cohort study". *European Journal of Public Health*, 25(1), s. 84-89

Naldemirci, Öncel. 2013. *Caring (in) diaspora - Aging and caring experiences of older Turkish migrants in a Swedish context*. Gothenburg: PhD Thesis; University of Gothenburg.

Næss, Anders og Bjørg Moen. 2015. 'Dementia and migration: Pakistani immigrants in the Norwegian welfare state'. *Ageing and Society* / FirstView Article, pp 1 - 26

Næss, Anders og Mia Vabø. 2014. 'Negotiating Narratives of Elderly Care: The Case of Pakistani Migration to Norway'. *Ageing Int* (2014) 39:13–32

Rooyackers, Ilse N., Helga A.G. de Valk, and Eva-Maria Merz. 2016. "Mother-Child Relations in Adulthood within and across National Borders: Non-Western Immigrants in the Netherlands." *Ageing and Society*. doi:10.1017/S0144686X15000823.

Rytter, Mikkel. 2013. *Family upheaval: Generation, mobility and relatedness among Pakistani migrants in Denmark*. Oxford and New York: Berghahn Books.

Schmidt, Garbi. 2002. *Tidsanvendelse blandt pakistanere, tyrkere og somaliere – et integrationsperspektiv*. København: Socialforskningsinstituttet 02:28.

Singhammer, J. (2008). *Etniske minoriteters sundhed*. Aarhus: Center for Folkesundhed, Region Midtjylland.

Uddannelses- og Forskningsministeriet (2015): *Det danske kodeks for integritet i forskningen*. København: Uddannelses- og Forskningsministeriet.